

Toma Akvinski u Enciklici »Fides et ratio«

Ivan ZELIĆ

Sažetak

Nakon prikaza mjesta gdje se u enciklici *Fides et ratio* poimence govori o Tomi Akvinskom, autor analizira značenje i doseg tih tekstova. Papa izričito kaže da Tomi pripada »potpuno jedinstveno mjesto« u kršćanskoj misli. Posebno ističe neke njegove zasluge, te govori o Tominoj važnosti u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Papa upozoruje da nisu izgubili vrijednost dokumenti njegovih prethodnika koji se odnose na »neusporedive vrijednosti filozofije sv. Tome«. Kaže da će nas trajno vrijedna filozofska baština zaštititi od suvremenih stranputica, ali ističe i da nju treba dalje razvijati. Autor posebno analizira kako bi trebalo shvatiti papine prosudbe i naputke koji se odnose na sadašnjost i budućnost, te kakve bi i koje pouke katolički filozofi trebali iz toga izvući.

Svrha ovog prikaza je ukratko izložiti što papa Ivan Pavao II. kaže u enciklici *Fides et ratio* o sv. Tomi Akvinskom, njegovoj misli i njegovim suvremenim sljedbenicima. Ograničit ću se samo na ono što papa izričito kaže, ne spominjući one točke gdje papa implicitno potvrđuje stavove sv. Tome ili nekih njegovih sljedbenika. Spomenut ću odmah da enciklika na osam mjesta citira djela sv. Tome ili na njih upućuje u bilješkama, a za ostale autore, ukupno njih desetericu (osim Svetog pisma i dokumenata Učiteljstva Crkve), to čini samo 22 puta.

Već kod letimičnog pregleda samo naslova i podnaslova enciklike može se uočiti da je jedino njegovoj misli posvećen cijeli jedan odlomak pod naslovom »Trajna novost misli sv. Tome Akvinskoga« (*Perennis sancti Thomae Aquinatis sententiarum novitas*) [43 i 44].¹ Taj se ulomak nalazi u četvrtoj glavi *O odnosu vjere i razuma* (*De habitudine inter fidem et rationem*). U njemu se govori posebno o prinosu sv. Tome shvaćanju ispravnog odnosa vjere i razuma, filozofije i teologije.

O obnovi i boljem upoznavanju misli sv. Tome u zadnjih nešto više od sto godina, te o plodovima koje je ta obnova donijela Crkvi, govori se u ulomku

1 Brojevi u uglatim zagradama u tekstu upućuju na brojeve ulomaka u enciklici. Na većini mjesta u tekstu citiram objavljeni hrvatski prijevod Šimuna Selaka (Ivan Pavao II., *Fides et ratio. Vjera i razum. Enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1999.). Zbog potpunije informacije čitatelju na mnogo mjesta u zagradama navodim i službeni latinski tekst (Ioannes Paulus pp. II., *Fides et ratio. Litterae encyclicae cunctis catholicis Ecclesiae episcopis de necessitudinis natura inter utramque*, Roma: Libreria Editrice Vaticana 1998.).

pod naslovom *Zanimanje Crkve za filozofiju* (*Ecclesia philosophiae studiosa*) [57, 58 i 61], a u petoj je glavi – *Prosudbe Učiteljstva na filozofijskom području* (*De re philosophica magisterii iudicia*).

Važna pitanja za našu temu i u šestoj su glavi *Uzajamno djelovanje između teologije i filozofije* (*Mutua inter theologiam et philosophiam actio*). Tu se najprije u ulomku pod naslovom *Znanost o vjeri i zahtjevi filozofijskog razuma* (*Fidei scientia atque philosophicae rationis postulata*) govori o vodećim kršćanskim misliocima na ovom području [74]. Zatim se u ulomku pod naslovom *O različitim stanjima filozofije* (*De diversis philosophiae statibus*) govori zašto je Učiteljstvo Crkve neprestano stavljalo sv. Tomu kao uzor [78].

U enciklici ima i mnogo drugih mjesta koja su važna za bolje shvaćanje uloge, važnosti i vrijednosti misli sv. Tome, iako se u njima njegovo ime izričito ne spominje. Držim da su u ovom smislu najvažniji neki ulomci u posljednjoj, sedmoj glavi *Današnji zahtjevi i dužnosti* (*Postulata hodierna et officia*).

Papa kaže da sv. Tomi pripada »potpuno jedinstveno mjesto« (*locus omnino singularis*)² u kršćanskoj misli [43]. Smatra da se može dobro razumjeti »zašto je Učiteljstvo opetovano hvalilo zasluge filozofije sv. Tome« (*cur subinde laudaverit Magisterium sancti Thomae philosophiae merita*) [78]. Zbog čega je Toma zaslužio takav izniman položaj?

Najprije, jasno, »zbog onoga što je sadržano u njegovoj nauci« (*ob ea quae in eius doctrina continentur*) [43]. O tome papa ne govori opširno, još manje sustavno, smatrajući to jamačno već poznatom, puno puta izloženom i dostatno obrazloženom temom.³ Zato, s jedne strane, izričito upućuje na neke svoje govore koji se odnose na misao sv. Tome.⁴ S druge strane, upućuje također i

2 Izraz »*locus omnino singularis*« Selak prevodi »posve osobito mjesto«. To je ublažavanje značenja papinih riječi. Važnijih mjesta može biti više, a *jedinstveno* (a to je pravo značenje pridjeva *singularis*) može biti samo jedno. Ovo nije jedini slučaj da se papine riječi o sv. Tomi u hrvatskim prijevodima ublažavaju, pa i iskrivljuju. U hrvatskom prijevodu djela *Varcare la soglia della speranza* papine su riječi: »Nije dobro što je njegova [tj. sv. Tome, op. I.Z.] misao stavljena na stranu u pokoncilskom razdoblju; on, naime, ne prestaje biti učitelj filozofskog i teološkog univerzalizma. [istaknuto u izvorniku, op. I.Z.]« (Non é bene che il suo pensiero sia stato accantonato nel periodo postconciliare; egli, infatti, non cessa di essere il *maestro dell'universalismo filosofico e teologico*.) (Giovanni Paolo II con Vittorio Messori, *Varcare la soglia della speranza*, Milano, Armando Mondadori Editore, 1994., str. 31) netočno prevedene i potpuno im je izmijenjen smisao (vidi: Ivan Pavao II., *Prijeći prag nade*, Zagreb, Mozaik knjiga, 1994., str. 47).

3 Opširan izbor papinskih pohvala sv. Tome, počevši od njegova suvremenika Aleksandra IV. do Pija XI. između dva svjetska rata, donosi Jacques Maritain u zadnjem poglavlju svoje knjige: Jacques Maritain, *Andeoski naučitelj*, Dominikanska naklada Istina, 1936., str. 157–190. Noviji prikaz vidi u članku: Giuseppe Savagnone, *Gli interventi del magistero della Chiesa sul tema della filosofia cristiana, »Per la filosofia«*, God. VI., br. 15, gennaio–aprile 1989.

4 U bilješci br. 84. [60] upućuje na ove svoje govore: Govor o stotoj obljetnici enciklike *Aeterni Patris* održan 17. studenoga 1979. na Papinskom sveučilištu sv. Tome; Govor sudionicima VIII. međunarodnog tomističkog kongresa, održan 13. rujna 1980.; Govor članovima Društva sv. Tome Akvinskoga, održan 4. siječnja 1986. na simpoziju *O duši u antropologiji sv. Tome Akvinskoga*. Na prvi navedeni govor papa upućuje i u bilješci br. 115. [97]. U bilješci br. 46.

na neke dokumente svojih prethodnika koji se odnose na temu o kojoj je riječ i citira ih. To su prvenstveno enciklika *Aeterni patris* pape Lava XIII. iz g. 1879.⁵ i apostolsko pismo *Lumen Ecclesiae* pape Pavla VI. iz 1974. godine.⁶

Papa posebno ističe neke zasluge sv. Tome i njegove misli. Prvo, to se odnosi na središnju temu enciklike: razjašnjenje prvog odnosa između filozofije i teologije, između naravnog ljudskog razuma i Objave Božje, između stvorenog svijeta i Stvoritelja. Sv. Toma je upozorio da i svjetlo razuma i svjetlo vjere potječu od Boga, pa zato ne mogu protusloviti jedno drugome. On je, dapače, pokazao da poznavanje naravi,⁷ koja je vlastiti predmet filozofije, može pridonijeti razumijevanju Objave Božje [43]. U njegovu su razmatranju zahtjevi razuma i snaga vjere našli najvišu sintezu što ju je ljudska misao ikad dosegla, sintezu u kojoj je očuvana radikalna novost koju donosi Objava, a razum nije zakočen ni ponižen na svom vlastitom putu [78]. Enciklika citira riječi pape Lava XIII. da sv. Toma »izvrsno razlikujući, kao što i treba, razum od vjere, oboje ih je ipak prijateljski združio te sačuvao prava jednoga i drugoga i pobrinuo se za njihovo dostojanstvo« (*rationem, ut par est, a fide apprime distinguens, utramque tamen amice consocians, utriusque tum iura conservavit, tum dignitati consuluit*) [57].

Drugo, papa ističe da je »sveti Toma ljubio istinu radi nje same« (*sanctus Thomas nulla adductus utilitate, veritatem dilexit*) [44]. »Učiteljstvo Crkve vidjelo je i cijenilo u njemu žarku težnju za istinom« (*Magisterium Ecclesiae in ipso vidit et aestimavit ardens veritatis studium*) [44]. Zato enciklika potvrđuje riječi pape Pavla VI. da se sv. Tomu može s pravom nazvati »apostolom istine« [44]. Baš time što se uvijek držala univerzalne, objektivne i transcendentne istine, njegova misao je dosegla vrhunce o kojima ljudski razum nije mogao ni misliti [44]. Ljubav prema istini pomogla mu je i da

[43] upućuje na svoj Govor sudionicima IX. međunarodnog tomističkog kongresa, održan 29. rujna 1990. Hrvatski prijevod prvog navedenog govora objavljen je u časopisu *Obnovljeni život*, god. XXXV., br. 3–4/1980., a svih četiriju spomenutih govora u zborniku: Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1998. U navedenom zborniku donesen je i hrvatski prijevod papinog Pisma povodom stote obljetnice časopisa *Revue thomiste* upućenog 11. ožujka 1993. provincijalu Tuluške dominikanske provincije.

- 5 Ovu encikliku papa na dva mjesta citira u tekstu [44 i 57], a na još jednom mjestu upućuje na nju u bilješci [57]. Izričito kaže da »brojne naznake toga spisa nisu izgubile ništa ni od stvarne ni od pedagoške koristi« (*illius scripti indicia sive re sive paedagogico usu nihil amiserunt utilitatis*) [57].
- 6 Ovo apostolsko pismo uputio je papa Pavao VI. dominikanskom generalu Vinku de Couesnongle, 20. studenog 1974. prigodom 700. obljetnice smrti sv. Tome Akvinskoga (hrvatski prijevod: Pavao VI., *Svjetlo Crkve. Poslanica Generalu Reda Braće Propovjednika Vinku de Couesnongle u povodu 700. obljetnice smrti sv. Tome Akvinskog*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1975.). Enciklika to apostolsko pismo citira na dva mjesta [43 i 44].
- 7 Riječ *natura* Selak prevodi *priroda*, ali je u ovom kontekstu prikladniji prijevod *narav*. O odnosu tih dvaju pojmova vidi: Tomo Vereš, Napomena uz pojmove »naravi« i »prirode« u povijesti filozofije, *Obnovljeni život*, god. XLVI., br. 5/1991.

upozna njezinu objektivnu narav [44]. Njegova je filozofija zaista filozofija bitka, a ne pukog pojavka [44].

Treće, papa hvali sv. Tomu i »zbog dijaloškog odnosa koji je on u to vrijeme umio uspostaviti s arapskim i židovskim naučavanjem« (*ob habitudinem dialogicam quam ille tunc temporis interserere scivit cum Arabica et Hebraica doctrina*), te zbog njegova udjela u otkriću blaga antičke filozofije, posebice Aristotelove [43]. To je također bilo motivirano ljubavlju prema istini. Papa izričito citira poznatu izreku sv. Tome da je zadaća filozofije upoznati »ne što ljudi misle, nego kakva je istina u zbilji« (*non quid homines senserint, sed qualiter se habeat veritas rerum*) [69]. Enciklika navodi i riječi pape Pavla VI.: »Bez sumnje u sv. Tome potpuno dolazi do izražaja i odvažnost u traženju istine, i sloboda duha u suočavanju s novim problemima, i ono umno poštenje koje obilježava svakoga tko nikako ne dopušta da profana filozofija izopači vjersku istinu, ali ipak tu filozofiju ne odbacuje *a priori*.« (*Maxima profecto fuerunt s. Thomae et audacia in veritate quaerenda, et spiritus libertas in novis tractandis quaestionibus, et illa mentis probitas, eorum propria, qui, dum nullo modo patiuntur christianam veritatem contaminari profana philosophia, hanc tamen a priori minime respuunt.*) [43].

Enciklika pokazuje jedinstven položaj sv. Tome i njegove misli i u prošlosti, i u sadašnjosti, i u budućnosti. Njegove zasluge u prošlosti mnogi su spremni priznati, i o tome sam već nešto rekao. Dovoljno je vidjeti, kako nam jasno pokazuje četvrto poglavlje enciklike, da on stoji na vrhuncu uspona prema sve boljem i cjelovitijem razumijevanju odnosa vjere i razuma, a ubrzo poslije njega dolazi do tragičnog rascjepa. Kako, međutim, stoje stvari sa sadašnjošću i budućnošću? Zar sv. Toma nije svoju ulogu odigrao u Srednjem vijeku?

Papa kaže da je poznato kolike je sretne posljedice imao poziv Lava XIII. na vraćanje filozofiji sv. Tome [58]. Brojni su bili oni koji su hrabro uveli tomističku tradiciju u raspravu o suvremenim filozofskim i teološkim pitanjima. Tako je Crkva tijekom 20. stoljeća raspolagala valjanim odredom filozofa obrazovanih u školi sv. Tome. U enciklici se poimence spominju i preporučuju dvojica vodećih tomističkih filozofa tog stoljeća – Jacques Maritain i Étienne Gilson [74].⁸ Papa također izričito kaže da su najutjecajniji katolički teolozi

8 Na žalost, ova dva klasika filozofije 20. stoljeća još su slabo poznata u Hrvatskoj. Dosad je pet Maritainovih knjiga prevedeno na hrvatski jezik, ali to je samo mali dio njegova djela (njegova sabrana djela: *Oeuvres complètes I–XIII*, Fribourg – Paris, Éditions Universitaires – Éditions Saint–Paul, 1982.–1993. sadrže ukupno 16.600 stranica!). Manjkaju prijevodi niza važnih djela, pa i njegovog glavnog djela *Les degrés du savoir*. Sa Gilsonom je situacija još nepovoljnija: samo je jedna njegova mala knjiga prevedena na hrvatski jezik (Étienne Gilson, *Uvod u kršćansku filozofiju*, preveo Gerard Denegri, Zagreb: Filozofsko–teološki institut DI, 1995.), a i ona je do danas gotovo nezapažena. Valja što prije u hrvatskoj filozofiji prevesti barem dva njegova glavna djela: *L'Esprit de la philosophie médiévale* i *Le thomisme. Introduction au système de saint Thomas d'Aquin*.

tog stoljeća, čijim istraživanjima puno duguje i Drugi vatikanski sabor, bili djeca obnove tomističke filozofije [58].

Što papa preporučuje za budućnost? Potvrđuje izričito da mnoge teze enciklike *Aeterni Patris* pape Lava XIII. nisu izgubile svoju vrijednost, a prije svih ona koja se tiče »neusporedive vrijednosti filozofije sv. Tome« (*incomparabilem sancti Thomae philosophiae praestantiam*) [57].⁹ On kaže da je namjera Učiteljstva bila i ostaje pokazati kako je sv. Toma autentičan model za one koji traže istinu [78].¹⁰ Upozoruje da je i on u različitim prigodama morao podsjećati na vrijednost misli sv. Tome i inzistirati na upoznavanju njegove misli baš zato što se direktive Učiteljstva u razdoblju poslije Drugog vatikanskog sabora ne prihvaćaju s poželjnom raspoloživošću [61].

Mnogi će reći da unatoč brojnim preporukama u prilog sv. Tome enciklika ipak toga teologa ne stavlja u neki isključiv položaj. Papa u njoj spominje i hvali i mnoge druge kršćanske mislioe. Općenito se može zapaziti da iako i pokoncilski pape hvale i uporno preporučuju sv. Tomu, oni to čine mnogo manje i ne isključivo u usporedbi s prethodnicima iz prve polovice toga stoljeća. Koliku onda težinu imaju te preporuke i kako ih treba shvatiti?

Enciklika opširno tumači narav intervencija Učiteljstva Crkve na području filozofije. S jedne strane, ono je dužno osuditi zablude koje se protive Objavi Božjoj. Izjave takve vrste, koje jedine mogu imati autoritativnu narav, ne mogu

9 U već spomenutom Govoru o stotoj obljetnici enciklike *Aeterni Patris* papa odgovara na pitanje i bojazan koji se često čuju: »Trebalo li se možda pribojavati da bi prihvaćanje filozofije svetoga Tome dovelo u pitanje opravdanu mnogostrukost kultura i napredak ljudske misli? Takva bi bojazan očito bila suvišna, jer 'filozofija koja vrijedi svagda', u snazi spomenutog metodološkog načela, prema kojemu sve bogatstvo stvarnosti ima svoj izvor u 'zbiljnosti bivstvovanja' (*actus essendi*), unaprijed obuhvaća, da tako kažem, sve što je istinito u zbilji. I obratno: svaka spoznaja zbilje – koja je uistinu odrazuje – ima puno građansko pravo u 'filozofiji bitka', neovisno o tome tko ima zaslugu da je unaprijedio tu spoznaju i neovisno o filozofskoj školi kojoj pripada« (Giovanni Paolo II., *Il centenario della 'Aeterni Patris'. Discorso tenuto all'Angelicum il 18 novembre 1979*, in *Le ragioni del tomismo. Dopo il centenario dell'enciclica 'Aeterni Patris'*, Milano: Edizioni Ares 1979. str. 233, usp. hrvatski prijevod u Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, nav. izdanje, str. 16).

10 »Filozofija svetog Tome zaslužuje da je mladež našega vremena pomno proučava i s uvjerenjem prihvati, i to zbog otvorenosti i svestranosti, a to su značajke koje je teško naći u mnogim strujama suvremene misli. Riječ je o otvorenosti cjelokupnoj stvarnosti u svim njezinim dijelovima i dimenzijama, bez smanjivanja ili ograničenja (bez apsolutizacije pojedinih vidova), kako to zahtijeva razum u ime objektivne i cjelovite istine o stvarnosti. [...] Ova otvorenost ima svoj temelj i izvor u činjenici da je filozofija svetog Tome filozofija bitka, tj. zbiljnosti bivstvovanja (*actus essendi*), čija je transcendentna vrijednost najizravniji put da se uzdignemo do spoznaje samostojnog Bitka (*Esse subsistens*) i čiste Zbiljnosti (*Actus purus*), tj. Boga. [...] Iz toga navješćivanja bitka proizlazi sposobnost filozofije svetog Tome da prihvati i 'potvrdi' sve što se pred ljudskim umom pojavi (datost iskustva u najširem smislu) kao određeno biće u cijelom neiscrpivom bogatstvu svoga sadržaja; [...] Sveti je Toma uputio filozofiju tragom te intuicije bitka, naznačujući ujedno da se um osjeća ugodno (kao 'kod svoje kuće') samo na tom putu, i zato ga se ne može nikako odreći ako se ne želi odreći samoga sebe« (*isto*, str. 231–232, usp. navedeni hrv. prijevod, str. 13–15).

nikako jednu filozofiju staviti u isključiv položaj. Papa izričito kaže da nije zadaća ni kompetencija Učiteljstva intervenirati da bi ispravilo nedostatke i popunilo praznine jednoga filozofskoga pristupa [49].

Ono se pak ne ograničuje samo na to, nego i pozitivnim preporukama nastoji potaknuti napredak u filozofiji [51], te upozoriti na temeljna načela kojih se treba držati i pravce koje treba slijediti [57]. Takve upute imaju prije svega pedagošku narav [57]. Ovdje enciklika slijedi prethodne dokumente Učiteljstva, preporučujući sv. Tomu na prvom mjestu. Te se preporuke odnose na način života, način rada u filozofiji i na temeljna postignuća. One se, naravno, ne odnose na svaku riječ koju je on napisao, jer nijedan čovjek nije nepogrešiv. Iz njih, dakako, ne slijedi ni da je sv. Toma već sve otkrio i napisao i da se tome ništa vrijedno ne može dodati. Nijedan povijesni oblik filozofije, papa to izričito kaže, ne može imati pretenziju da je iscrpio svu istinu, niti da je do kraja objasnio svijet, čovjeka i njegov odnos prema Bogu [51].

Ali iz svega rečenog, ne smije se zaključivati da se njegove ideje mogu miješati s onima drugih kršćanskih i nekršćanskih mislilaca u bilo kojem omjeru i po bilo kojem »receptu«. Papa izričito upozoruje na opasnost eklekticizma kao metodološke pogreške koja u filozofiji ne može uroditi dobrim plodovima [86]. Zato s jedne strane inzistira na važnosti trajno vrijedne filozofske baštine kao jedinom sigurnom temelju koji će nas zaštititi od mnogih suvremenih stranputica [55, 60, 85, 86, 106]. Ali s druge strane ističe da ta baština ne smije ostati besplodna, na njoj treba dalje graditi, uvažavajući pritom i dostignuća suvremene filozofije [97]. Ipak, sve novo treba biti u skladu sa starim, jer »istina ne može biti nego samo jedna« (*nisi una tamen esse non potest veritas*) [79].

Kako bi trebalo izgledati to današnje razvijanje filozofske baštine sv. Tome i koja bi dostignuća suvremene filozofije bilo vrijedno u tome koristiti?¹¹ Enciklika nam ne daje precizan odgovor na to pitanje. Takav odgovor se od jednog dokumenta Učiteljstva Crkve ne može ni očekivati [63]. Neke naznake se ipak mogu naći, iako se one mogu ponešto različito tumačiti.

Jedan dio odgovora možemo naći u navođenju područja za koja papa kaže da se u njima danas obogatila baština mudrosti i znanja: »Dosta je spomenuti logiku, filozofiju jezika, epistemologiju,¹² filozofiju prirode, antropologiju, dublje istraživanje spoznaje čuvstava i egzistencijalni pristup objašnjenju slobode.« (*Satis memorare est logicam, sermonis philosophiam, epistemologiam, naturae philosophiam, anthropologiam, altiore investigationem affectuum cognitionis, existentialem accessum ad libertatis explicationem.*) [91].

11 Vodeći tomist 20. stoljeća Jacques Maritain dao je sustavan i obrazložen odgovor na to pitanje. Vidi opširan prikaz u mom članku: Ivan Zelić, Zašto i kako biti tomist? (Tomizam Jacquesa Maritaina), *Obnovljeni život*, god. LII., br. 5/1997.

12 Riječ »epistemologiju« u hrvatskom je prijevodu pogreškom ispuštena!

Drugi dio odgovora možemo naći u navođenju filozofa 20. stoljeća koje enciklika izričito preporučuje, iako uz više ograda [74].¹³ To su najprije Jacques Maritain i Étienne Gilson,¹⁴ predstavnici tzv. egzistencijalnog tomizma.¹⁵ Enciklika ne spominje nijednog predstavnika louvernske škole, a posebno ne tzv. »transcendentalnog« tomizma.¹⁶ Na temelju preporučivanja Edith Stein¹⁷ možda bi se dalo naslutiti da papa smatra fenomenološku školu najvrednijim prinosom suvremene filozofije. Potvrda takvog mišljenja mogao bi biti i primjer samog pape u njegovom dugogodišnjem radu kao filozofa i profesora filozofije.¹⁸

13 Papa se ovako ograđuje: »Očito je da kada se spominju ti autori, uz koje se jednako mogu iznijeti i druga imena, ne želimo potvrditi svaki vidik njihova naučavanja, nego samo iznijeti neke istaknutije primjere onoga puta filozofijskih istraživanja kojemu je suočavanje s vjerskim učenjima donijelo posebne koristi.« (*Uti paret, hi cum memorantur auctores, quibuscum alia pariter proferrri possunt nomina, non omnem eorum doctrinae aestimationem prodere cupimus, verum exempla quaedam praestantiora illius efferre itineris investigationum philosophicarum ad quod beneficia singularia comparatio attulit cum fidei doctrinis.*) [74]. Međutim, riječi koje slijede potvrđuju da spominjanje određenih imena ima svoju težinu: »O ovome pak ne treba dvojititi: promatranje duhovnog puta ovih mislitelja moći će samo koristiti napretku u istraživanju istine i uporabi postignutih rezultata na ljudsku korist. Treba se nadati da će ova iznimna filozofsko–teološka predaja sada i ubuduće naći svoje nasljednike, kao i poštovatelje na dobro Crkve i čovječanstva.« (*De hoc autem non est ambigendum: horum doctorum spiritalis itineris contemplatio non poterit quin progredienti veritatis inquisitioni proficiat atque usui consectoriorum in hominum utilitatem. Sperari oportet hanc eximiam philosophicam–theologicam traditionem nunc et futuro de tempore suos successores necnon pro Ecclesiae humanitatisque bono cultores esse inventuram.*) [74].

14 Njih dvojicu papa je preporučivao i u mnogim drugim prigodama (vidi, primjerice: Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, nav. izdanje, str. 12, 38 i 60). Vrijedi citirati ovaj tekst: »Ovom prigodom rado podsjećam da je Pavao VI. na Koncil [Drugi vatikanski, op. I.Z.] pozvao filozofa Jacquesa Maritaina, jednog od najčuvanijih modernih tumača tomističke misli, htijući na taj način također izraziti visoko poštovanje prema Naučitelju XIII. stoljeća i ujedno prema načinu 'filozofiranja' u skladu sa 'znakovima vremena'« (Giovanni Paolo II., *Il centenario della 'Aeterni Patris'. Discorso tenuto all'Angelicum il 18 novembre 1979*, in *Le ragioni del tomismo*, nav. izdanje, str. 229, usp. hrvatski prijevod u Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, nav. izdanje, str. 12).

15 Papa prije među »sretnim posljedicama« poziva Lava XIII. na obnovu misli sv. Tome, a spominje i to da su »nastale i nove tomističke škole« (*novae Thomisticae scholae ortae sunt*) [58]. Upravo taj tzv. egzistencijalni tomizam bio je najutjecajniji i najplodniji pravac tomizma u 20. stoljeću. Glavno njegovo središte u Poljskoj bilo je Katoličko sveučilište u Lublinu, na kojemu je papa Ivan Pavao II. predavao 25 godina, a glavni njegovi poljski predstavnici su lublinski profesori Stefan Swieżawski i Mieczysław Albert Krapiec, OP (dugogodišnji rektor tog sveučilišta).

16 I. Macan smatra da je značajno nespominjanje nekih poznatih imena, pa poimence navodi M. Blondela, D. Merciera (osnivača louvernske škole), K. Rahnera i J.F. Lonergana (Ivan Macan, Što nam poručuje enciklika 'Fides et ratio', *Obnovljeni život*, god. LIV., br. 1/1999., str. 103.).

17 Edith Stein je ne samo jedina žena među devet novijih filozofa koje enciklika preporučuje, nego i jedini kanonizirani svetac među njima. Školovana je u fenomenološkom krugu, bila je i asistentica Edmunda Husserla. Nakon obraćenja upoznala je misao sv. Tome, te je oba pristupa nastojala plodno povezati. Ni njezino glavno djelo *Endliches und Ewiges Sein* još nije prevedeno na hrvatski.

18 Papa je još za svog poslijediplomskog studija na Papinskom sveučilištu sv. Tome u Rimu bio oduševljen tomizmom, o čemu zorno svjedoči ulomak iz jednog njegovog pisma: »Mislim da bi

Iako su ovakve analize vrijedne i zanimljive filozofima i studentima filozofije, baš nemogućnost da se na postavljeno pitanje u enciklici nađe siguran, jasan i jednoznačan odgovor, pokazuje kako papa jasno razlikuje svoju ulogu filozofa od svoje uloge poglavara i učitelja sveopće Crkve. To bi onda jasno trebali razlikovati i katolički filozofi (a i drugi). Zato encikliku ne bi smjeli čitati kao filozofsku raspravu i na takav način o njoj (i s njom) raspravljati. U njoj treba vidjeti riječ Crkve koja je »mater et magistra«, riječ o kojoj katolički filozof ne razmišlja bi li je poslušao, nego samo kako je što bolje razumjeti, da bi je onda mogao i što potpunije poslušati.

se trebalo puno više reći o tomističkim studijima. [...] Cijeli ovaj sustav nije samo nešto izvanredno mudro, nego također i nešto izvanredno lijepo, što očarava misao« (Pismo Zofiji Poźniakowej od 27. ožujka 1947., citirano prema: Jerzy Gałkowski, *Posizione filosofica del cardinale Karol Wojtyła*, in: *Atti del VIII Congresso Tomistico Internazionale*, vol. VIII: S. Tommaso nella storia del pensiero, Citta del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1982., str. 309). To ga oduševljenje nije napuštalo. Bio je jedini kardinal (osim domaćina, napuljskog nadbiskupa) kojemu se tajništvo Međunarodnog kongresa prigodom 700. obljetnice smrti sv. Tome posebno zahvalilo za aktivno sudjelovanje i prinos Kongresu (La segreteria del congresso, Epilogo, in *Tommaso d'Aquino nel suo settimo centenario*, sv. IX., Napoli, Edizione domenicane Italiane, 1978., str. 536. Njegovo predavanje na tom Kongresu prevedeno je i na hrvatski: Karol Wojtyła, *Osobna struktura samoodređenja, Obnovljeni život*, god. XXXIV., br. 1/1979.). Jedan je od osnivača Međunarodnog društva Tome Akvinskoga, što je ponosno isticao (vidi: Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, nav. izdanje, str. 41). Ali izrađujući svoju habilitacijsku radnju istraživao je iscrpnije filozofiju Maxa Schelera i otada je visoko cijenio i koristio prinos fenomenološke analize ljudske osobe i njezinih čina. Zato je u predgovoru svog glavnog filozofskog djela pisao: »Autor ove studije sve duguje sustavima aristotelovsko-tomističke metafizike, antropologije i etike, s jedne strane, a, s druge, fenomenologiji, prije svega u Schelerovoj interpretaciji« (Karol Wojtyła, *Persona e atto*, Citta del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1982., str. 14). Sažeti prikaz papinih filozofskih pogleda vidi u spomenutom članku J. Gałkowskog, njegovog bivšeg asistenta na Katoličkom sveučilištu u Lublinu.

Literatura:

- Bujak, A. i Maliński, M., Ivan Pavao II., Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1980.
- Denzinger, Heinrich, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, edizione bilingue, Bologna: Edizioni Dehoniane 1996.
- Galkowski, Jerzy, Posizione filosofica del cardinale Karol Wojtyła, in *Atti del'VIII Congresso Tomistico Internazionale*, vol. VIII: S. Tommaso nella storia del pensiero, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1982.
- Giovanni Paolo II con Vittorio Messori, *Varcare la soglia della speranza*, Milano: Armando Mondadori Editore 1994.
- Giovanni Paolo II., *Il centenario della 'Aeterni Patris'*. Discorso tenuto all'Angelicum il 18 novembre 1979, in *Le ragioni del tomismo. Dopo il centenario dell'enciclica 'Aeterni Patris'*, Milano: Edizioni Ares 1979.
- Ioannes Paulus pp. II., *Fides et ratio. Litterae encyclicae cunctis catholicae Ecclesiae episcopis de necessitudinis natura inter utramque*, Roma: Libreria Editrice Vaticana 1998.
- Ivan Pavao II., *Fides et ratio. Vjera i razum. Enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1999.
- Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1998.
- Kongregacija za katolički odgoj, *Naputak o nastavi filozofije*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, [1972.?].
- Leone XIII, Enciclica 'Aeterni Patris' sulla filosofia cristiana da introdurre nelle scuole cattoliche secondo il pensiero del Dottore Angelico san Tommaso d'Aquino, in *Le ragioni del tomismo. Dopo il centenario dell'enciclica 'Aeterni Patris'*, Milano: Edizioni Ares 1979.
- Macan, Ivan, Što nam poručuje enciklika 'Fides et ratio', *Obnovljeni život*, LIV., br. 1/1999.
- Maritain, Jacques, *Andeoski naučitelj*, Zagreb: Dominikanska naklada 'Istina', 1936.
- Maritain, Jacques, *Obnova tomizma*, Hrvatska straža, VI., br. 75/1934.
- Nieznański, Edward, Polonia, in *La filosofia cristiana nei secoli XIX e XX*, edd. Emerich Coreth – Walter M Neidl – Georg Pfligersdorffer, vol. II: *Ritorno all'eredita scolastica*, Roma: Citta Nuova Editrice 1994.
- P.M.R. [Petar Marija Radelj], *Pogovor: Tomina misao kao zadaća budućnosti*, u Ivan Pavao II., *Naučitelj čovječnosti. Doctor humanitatis i drugi spisi o suvremenosti sv. Tome Akvinskoga*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1998.
- Papa Pavao VI., *Svjetlo Crkve. Poslanica Generalu Reda Braće propovjednika, Vinku de Couesnongle u povodu 700. obljetnice smrti sv. Tome Akvinskog*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost 1975.
- Paulus pp. VI., *Lumen Ecclesiae. Epistula ad p. Vincentium de Couesnongle Ordinis praedicatorum magistrum generalem septimo expleto saeculo ab obitu sancti Thomae Aquinatis*, in *Tommaso d'Aquino nel suo settimo centenario*, sv. IX., Napoli: Edizione domenicane Italiane 1978.
- Reimers, J. Adrian, *The Thomistic Personalism of Karol Wojtyła (Pope John Paul II)*, in: *Atti del'IX Congresso Tomistico Internazionale*, vol. VI: *Storia del tomismo (fonti e riflessi)*, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1992.
- Savagnone, Giuseppe, *Gli interventi del magistero della Chiesa sul tema della filosofia cristiana, »Per la filosofia«*, VI., br. 15, gennaio–aprile 1989.
- Spiazzi, Raimondo, *L'Opera del Dottore Angelico nell'Enciclica 'Fides et ratio'*, »Notiziario della Societa internazionale Tommaso d'Aquino«, vol. XIII. (1999.).
- Stepien, B. Antoni, *La filosofia tomistica nella Polonia contemporanea*, »Sapienza«, XXI., br 4/1968.
- Turco, Giovanni, *Le ragioni del tomismo nell'insegnamento di Giovanni Paolo II. L'attitudine intellettuale nella ricerca filosofica*, in *Atti del'IX Congresso Tomistico Internazionale*,

- vol. II: *Noetica, critica e metafisica in chiave tomistica*, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1991.
- Vereš, Tomo, *Papa Koncila o teologu Koncila*, u Tomo Vereš, *Iskonski mislilac*, Zagreb: Dominikanska naklada 'Istina' 1978.
- Weissgerber, Antun, *Studij filozofije na teološkim školama (Prema crkvenim dokumentima)*, u *Filozofija u susret teologiji. Radovi simpozija Filozofsko–teološkog instituta DI prigodom 50. obljetnice Filozofskog studija*, Zagreb: Filozofsko–teološki institut DI 1989.
- Wojtyła, Karol, *Osobna struktura samoodređenja*, *Obnovljeni život*, XXXIV., br. 1/1979.
- Wojtyła, Karol, *Persona e atto*, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 1982.
- Wojtyła, Karol, *Temelji etike*, preveo Vlado Vladić, Split: Verbum 1998.
- Zelić, Ivan, *Zašto i kako biti tomist? (Tomizam Jacquesa Maritaina)*, *Obnovljeni život*, LII., br. 5/1997.

THOMAS ACQUINAS IN THE ENCYCLICAL FIDES ET RATIO

Ivan ZELIĆ

Summary

Following an explanation where Thomas Aquinas is expressly mentioned in the encyclical Fides et ratio, the author analyses the meaning and range of these excerpts. The Holy Father directly states that Thomas is given a 'totally unique place' in Christian thought. The Pope stresses some of his achievements and speaks about Thomas's importance in the past, present and future. The Holy Father lays warning that the documents of his predecessors have not lost their value which speak about the 'incomparable value of the philosophy of St. Thomas'. He continues that the lasting philosophical value will defend us from modern sidetracks to go astray, but adds that this value must be further developed. The author especially analyses how the Pope's thinking and advice regarding the present and the future should be understood and what lessons Catholic philosophers should gain from all of this.